

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 7 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
ՏԵԼԵԳՐԱԿՆ 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.
Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրաւրանիւր բառին 2 կոպեկ.
ՏԵԼԵԳՐԱԿՆ 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՅՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1897 ԹԻԱԿԱՆԻ

25-րդ ՏԱՐԻ

25-րդ ՏԱՐԻ

„ՄՇԱԿ“

ԴՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն գիրքով, նոյն պրոգրամայով և նոյն ուղղու-
թեամբ: Մինչը ստանում ենք սեփական հեռագրերն էր:

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը թէ՛ Ռուսաստանում և թէ՛ արտասահմանում 10 ռուբլի է, տասն և
մէկ և տասն ամսականը՝ 9 ռ., ինն և ութ ամսականը՝ 8 ռ., վեց ամսականը՝ 7 ռ.,
հինգ ամսականը՝ 6 ռ., չորս ամսականը՝ 5 ռ., երեք ամսականը՝ 4 ռ., երկու ամսականը՝ 3 ռ.,
մի ամսականը՝ 1 ռուբլի:

«ՄՇԱԿ»-ն գրվել կարելի է ՌՍԲԱԳՐԱՍԱՆԸ (Բաղարայան և Բարձրակարգ փողոցների անկիւն):
Կայարարութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿ»-ն գրվում համար, և առհասարակ նամակներ և
ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, Редакция «МШАКЪ», իսկ
արտասահմանից՝ ТИФЛИС, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ՛ հայերէն, թէ՛ ռուսերէն և թէ՛ օտար լեզուներով.
Բառին վճարվում է 2 կոպեկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պէտք է լրացնել.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.
«Русская Мысль» ամսագիրը հայերի յատկու-
թիւնների մասին. «Բէկկրօս» հիւանդութիւնը.
Ստանդարտութիւն. Նամակ կրեմինց. Նամակ
Նոր-Բայազէտից. Նամակ Խմբագրութեան. Նա-
մակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱ-
ԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին անդիւնութիւններ.
Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—
—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՐՈՐՍԱ.
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. «Փա-
լազ վարդուհի»:

ՊԵՏԵ Է ԼՐԱՅՆԵԼ

Կովկասում և Անդրկովկասում վերջերս
յառնա կրկնվող աւաղարկութիւնները, ու-
րոնք երբեմն ծայրահեղ յանդիմանութեան են
հասնում, առիթ են տուել առաստաղ մամու-
լի բանակի մի քանի օրգաններին երեւեա-
կաններ կարգաւ և երկրի շահերի նախան-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

«ՖԱՒԱԳՎՈՒՐՈՒՆԻ»

(Պատկեր)

II

Խաւար է այրի ներքը, Խաւար, որպէս այն-
տեղ ապաստան գտած թշուառների սև սրտերը:
Ամեն մի ձայն, սաթի մի թեթիկ շարժում սար-
սեցնելիս արժանապէս է հանում այրի խորքերում
և հաղթար ու մի ալանդակ ձայններով կրկնվում
է, ասես այնտեղ, ներքեւում դեմքը ձիւղա-
յին քրքիջ են բարձրացնում թշուառութիւնը
ծաղրելով: Ապաստանվածները կծկվում են ի-
րար մօտ. երկուստեք վերաւորը պտկում է
ուժասպառ, երկուսն կաշու է մօրը: Տիրում է
մի անաւոր լուռութիւն, որ էլ աւելի սոսկալի է
գտնում ծնող խաւարի մէջ և որ երբեմն եր-
բեմն միայն վրդովվում է վերաւորի ցաւալի հա-
ռաչանքներով և ցրտահար մանկան մրմունջնե-
րով: Իսկ դրսում կատաղի քամին ոռնալով
զարկվում է այրի ժայռին և այնտեղից երբեմն
երբեմն ձիւղի մանր փոշին չփում է, ներս է ա-
ծում խեղճերի վրա:

Փամու ահաւոր ձայնների մէջ մանաւանդ մի
տխուր, նուազած, սրտամորմը հնչւն առանձ-
նապէս յստիւմ է պատճառում կոնջը: Այն, այդ
ձայնը, այդ ձայնը... Արեւոք երբ և ինչ նրա
ականջում կը լսի այդ սպանիչ նվագը: Ինչքան
չէր տալ նա՝ այդ ձայնը չը լսելու համար...
Այդպէս էր տնքում նրա փողոցի Սաթմ, 5 տա-

ձայնովը ձեւանալով, խորհուրդ տալ վե-
րակալմով դատաստանական գործը մեր
երկրում: Այդ օրգանները յանդիմանում
են կենարօնական կառավարութիւնը այն
բանի մէջ, որ նա չէ կամեում բացառիկ
օրէնքներ ստեղծել կովկասի համար, այլ
ընդհանրապէս, մայրենի է արդար և հաւա-
սար դատաստան: Դիմելով պէտք է այդ բոլորը,
բացառնում է օրկուրանա մամուլը, երբ
գործը մի կիսավայրենի ժողովրդի հետ է,
որը միայն ձանաղում է իւր յարի հա-
րուածը և հնազանդվում է միայն գլխաւոր-
նի հրամանին:

Այդ միտքը, ինչպէս հաղորդում են
մայրաքաղաքի լրագիրները, արձագանք է
գտել և կառավարչական մի քանի շրջան-
ներում և ներկայումս քննվում է կովկասի
դատաստանական գործի վերանորոգութեան
հարցը: Աւաղարկութիւնները արմատական
անկում նպատակով անհրաժեշտ է համար-
վում վերափոխել դատաստանական օրէնք-

րեկան երեւան, երբ անօրէնները նրան հոր-
մէջ գլորեցին և հողով ծածկեցին: Օ, մի ամ-
բողջ օր այդ ձայնը հնչւում էր դեմին տակից:
Այն ինչքան էր անուշ գործարած երեւան, երբ
նրան խելով մօր գրկից, քաշ տուին դէպի հո-
րը. բարեկն անգան կարտապէին նրա ճիւղի,
բայց նրանք անողորմ մնացին: Ի դեպ խեղճ
մայրը վաղում էր դէպի հորը, ինչպէս դահճների
սաներն էր համբուրում, նրա հողու հատորը հո-
ղի տակ փչեց իր վերջին շունչը, իսկ նրա ձայ-
նը դեռ լսվում է...

Յուրա է, շատ ցուրտ: Գողում են խեղճնե-
րը. կամաց-կամաց նուազում են վերաւորի հա-
ռաչանքները և մանուկի մրմունջները. մենակ
կիմն է հակում սրանց վրա, պահպանում է, որ-
պէս իր աչքի լոյսը: Նա ակնաջ է դնում նրանց
ձայններին, ամեն մի շարժմանը, հնազանդութեանը,
հառաչանքներին: Արեւն կէս գիշերը վաղուց ան-
ցել է, դրսի բուրբ ճրճաւոր չափեր է ընդունել.
վերաւորն ու երեւան, վերջապէս, իսպառ լը-
նում են: Վերին ընկերներ, մտածում է կինը և
աշխատում է աւելի մօտ կաշի իր դաւակին, որ
գոնէ իր մարմնով տաքացնէ նրա ստուած մար-
մնը: Յանկարծ նա ինչու է, որ քնած մարդը
հնչաւութեամբ է ցրտասար լինում: Այս միտքը
նրան սարսափեցնում է, և նա վճում է քնած-
ներին դարձեցնել, կամացուցիկ հրում է վերաւոր
ամուսնուն, որ դարձին: Բայց նա միայն ցնց-
վում է և հաղիւ լսելի ձայնով անդում և լուռ:
Երեւանին է ցնցում, նա էլ անչարժ, անձայն է:
Տէր Աստուած, ինչ պէտք է անել: Զարը կարած
նա մթութեան մէջ խորտակելով գտնում է և-

ները, եթէ ոչ ամբողջութեամբ, գոնէ մաս-
նաւորապէս և վերափոխել այն մտքով, որ
վերականգնելն դատաստանական ընթացիկ
առաջ կովկասում գոյութիւն ունեցող դա-
տաստանները և ընդարձակել երկրի մի քա-
նի կողմերում այժմ գոյութիւն ունեցող
ժողովրդական դատարանների իրաւասու-
թեան շրջանը և սահմանը:

Բարեբաղդաբար, ինչպէս հաղորդում են
նայն լրագիրները, նախկին դատարանները
վերականգնելու և զինւորական-ժողովրդա-
կան դատարանների իրաւասութեան սահ-
մանները ընդարձակելու միտքը համակրու-
թիւն չէ գտել կովկասեան բարձր վարչու-
թեան մանակից անձերի կողմից և դրա-
կանապէս հերքել է նրա օգտակարութե-
թիւնը: Եւ ուրիշ կերպ չէ կարող լինել:
Վերադառնալ նախաթիֆլիսեան դատա-
տանական կազմութեան, այդ կը նշանակէր
վերադառնալ կամայականութեան, կողմա-
պահութեան, սարսափելի կաշառակերու-
թեան և այն պարսկա-թիւրքական ընթի-
մին, որի տակ ամբողջ դարեր հնձում էր
կովկասը. այդ կը նշանակէր վերադառնալ
բռնութեան, խաւարի ժամանակներին, երբ
անայն դատավարութիւնը իր բոլոր աղե-
տալի հետեւանքներով ծանրանում էր խեղճ
աղքատներին: Դա միայն վրա, այդ կը նշանակէր
ուրանալ, հերքել այն ամբողջ կուլտուրա-
կան ժառանգութիւնը, որ վերջին 30
տարվայ ընթացքում ձեռք է բերել կով-
կասը աղքատարար Ալեքսանդր II կայսրի
դատաստանական ընթացիկների շնորհիւ:

Եթէ նախկին դատաստանական կազմու-
թիւնը որ է է կերպով համապատասխա-
նում լինէր պետութեան, աղքատներու-
թեան և արդարադատութեան շահերին,
անշուշտ, դեռ 30 տարի առաջ հարկ չէր
անենիկ արմատականապէս փոխել նրան և
նրա տեղ մայրենի 1864 թվի նոյնիքների
20-ի դատաստանական օրէնքները: Եւ այ-
սօր, երբ երեսնամեայ փորձը փառաւոր
կերպով ապացուցել է, թէ կովկասը իր
այժմեան կուլտուրական և անտեսական
գարգաւումով մեծ մասամբ պարտական
է մարդասիրութեան, արդարաւարութեան,

ընկալի ձեւները. ան, ինչ ստան են: Նա մօ-
տեցնում է իր բերանին և աշխատում է իր չըն-
չով տաքացնել մանուկի ստուած անդամները.
փչում է ու փչում, բայց ինքն էլ ոյժ չունի,
ինքն էլ մօտ է ստուշելու, և երկաթի ձեւները
մնում են առաջվայ պէս ստուած, փտացած: Ա-
մուսնու ձեւն է գտնում, նա էլ է ստուած: Ա-
յս իր ամբողջ մարմնով կանգնում է թանգա-
ղին մարմինների վրա՝ մէջքը դէմ տալով քամու-
հասանքին... Խեղճ, նա աշխատում է ինչպէս լի-
նի փրկել սրանց և այդ հոգին մէջ նա չէ էլ
զգում անտանկի ցուրտը, չէ էլ լուռ քամու-
կատաղի ոռնոցը, բայց այն ողորմելի, այն
սրտաճմրկ հնչանքը, որ այնպէս նման է
իր Սաթմի մահաւոր ձայնին:

Նա էլ աւելի մօտ է կծկվում պառկած մար-
միններին, մօտ, աւելի մօտ: Տէր Աստուած, ինչ
ստան են սրանք... Ինչպէս պողել են սրանց
մարմինները... Խաւարի մէջ, առանց ոչինչ տես-
նելու, նա յօշափում է նրանց կուրծքը, մէջքը,
դէմքը, ամեն տեղ մեռելային սառնութիւն...
Յանկարծ նրա մարմնում ծնում է մի սոսկալի
կանգած, չարագուշակ նախազգացումը
է նրա սրտին:—Մի գուցէ իր զույգ սիրելիները
ցրտասար եղած, մեռած լինեն. չէ որ խեղճ
կարծի ամբողջ ճանապարհին արհամարքա եղաւ,
իսկ փողոցի Գրգօն արդէն լեռան վրա ստուշելու
մօտ էր: Այդ միտքը յամառ կերպով նստում
է նրա գլխում և սարսափը պայարարում է նրան:
Խեղճին թւում է, որ այդ ժամին ինքը ողջ աշ-
խարհից մերժված, դատապարտված է, բանտար-
կված այս մեռաւոր, խաւար, զարհուրելի այ-

կեանքի, զոյքի ու պատուի ապահովու-
թեան այն երաշխաւորութիւններին, որ
մտքից իր հետ Ալեքսանդր II-ի դատա-
տանական ընթացիկ, այսօր պէտք է միայն
մոռանել լրացնել այդ օրէնքները, պէտք է
գործադրել 1864 թվի դատաստանական
ընթացիկ կովկասում իր ամբողջութեամբ
և անթերի կերպով և ոչ թէ քարոզել այն
վայրենի միտքը, թէ պէտք է վերադառ-
նալ դատաստանական նախկին ձեւին և
կազմութեան:

Յայտնի է, որ կովկասում մայրված են
1864 թվի դատաստանական օրէնքները
կրճատված, թերի կերպով և կովկասը մինչև
այսօր գուրդ է այդ օրէնքների շատ էական
բարիքներից, ինչպէս ընտրված հաշտարար
դատարանները, երկուսնալ դատարանը, և
այլն, բարեքներ, որոնք կազմում են Ալեքսանդր
II-ի դատաստանական ընթացիկ հիմնական
սիւները: Երեսուն տարի առաջ կովկասը
դեռ արժանի և հասունացած չէր հա-
մարվում այդ մեծ բարիքները վայելելու,
բայց այսօր, 30 տարուց յետոյ, քաղաքա-
ցիական և կուլտուրական կեանքը համե-
մատաբար այնքան զարգացել է նրա մէջ,
որ առանց երկուդի կարելի է հաղորդա-
կից անել նրան այդ բարիքներին, որ Ռու-
սաստանը վաղուց վայելում է: Այդ պահան-
ջում են ոչ միայն կովկասի, այլ և պետական
ընդհանուր շահերը, որովհետև ամենակու-
րական միջոցը միայն ծայրերը կենարօնի
հետ, մարդասիրութեան, արդարադատու-
թեան և յարաբերութեան բարձր ձեւեր
ստեղծելն է:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«РУССКАЯ МЫСЛЬ» ԱՄՍԱԳՐԻ ՀԱՅՐԻ ՅԱՏ-
ՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Եւրօպան և Թիւրքիան հայոց հարցում» վեր-
նագրով մի մեծ յօդուած է տպւած «Русская
Мысль» ամսագրի նոյնիքների համարում: Պարտ-
ենը համարում ծանօթացնել մեր ընկերօրդնե-
րին այդ յօդուածի մի քանի կէտերի հետ: Յօ-
դուածը դեռ չէ վերջացած: Հեղինակը, պ. Ա.,

րի մէջ: Նախադասարանները նրա դարձու-
րած երեակայութիւնը լցնում են հրէշաւոր
պտտկերներով. դրսում ուռնացող քամին ինչ որ
սոսկալի բաներ է պատում, ինչ որ սպառնա-
լիքներ է կարգում նրան, օրից նրա մաղրը
դէպնում են գլխին, իսկ ներքում, այրի խա-
ւար խորքերից բիւրաւոր դեմքի շարժման և
սպառնալից փախուցի ձայնն է գալիս. ահա նը-
րանը շարժվում են, դիմում են դէպի նրան...
Ահա նրանց առաջնորդներն արդէն երևացին,
մէկ, երկու երեք... քանիսն են... դժուար է նոյն
իսկ համարել...

Չարնաւոր ինքն փակում է աչքերը, բայց ի-
զուր. նրանք զարձեալ նրա աչքի առաջն են.
ահա վերջապէս չըջապատեցին նրան և ճիւղա-
յին պար սկսվեց զարհուրելի ծամածռութիւն-
ներով: Ամենքի գլուխն էլ վաթաթված է դա-
նազան արհուրած լաթերով, ամենքն էլ կարմիր,
արհուրածալ լեզուները քաշ են ձգել մինչև դե-
տին յոյժած հնքի պէս. ամենքն էլ կեռ, փայ-
լուն սրեր ունեն ձեռներին, որ գործ են ածում
փայտէ ձիւռ տեղ: Ահա դեմքի շրջանը կամաց-
կամաց նեղանում է, նրանց այլանդակ ուռնակ
հանդիս տուրիւրներ աւելի և աւելի մօտ է լուռում,
ճիւղալից պարի չըջանը նեղանում է... Յան-
կարծ ամենքը միասին կեռ թերը բարձրաց-
րին... Տէր Աստուած, քանիսն են... Նա ճանա-
չում է սրանց. օ, նա ինչու է չառերին, այդ
դեմքին նա չառ լաճախ է տեսել... Այն, այն,
առ էր, որ Սաթմի գլորեց հորը. ան, անօրէն,
էլ ինչ ևս ուղում... Գրգօն էլ... չեմ տայ...
չեմ տայ... չեմ տայ, ինձ սպանեցէ...

պատմական ակնարկ գրելով հայոց հարցի ծագման վրա, սկսում է բացատրել թէ ինչու ամենքը նախապաշարված են դէպի հայերը:

Հայերը մասամբ իրանք են մեղաւոր այդ բանի մէջ, որովհետեւ իրանց զինուոր պարսպանութեւն ընտրել են վաճառականութիւնը և ժամանակի ընթացքում աւելի և աւելի հակվել են դրամական շահատակութիւններ կողմը: Առաջ ժողովրդի երևակայութեան մէջ հայոց ամբողջ ազգը դարձել է առեւտրականների մի հաւաքածու, այն էլ ստոր առեւտրի առեւտրականների, որոնք չեն ճանաչում բարձր ձգտումներ, հոգեկան պահանջներ: Որքան և օգտակար լինի վաճառականութիւնը մի երկրի համար, որքան և պատարեւ լինի նա ինքն ըստ ինքեան, բայց աշխարհի ոչ մի կողմում առեւտրական դասակարգը երբեք չէ գրաւել մարդկանց համակրութիւնը, չէ արժանացել հասարակութեան յարգանքին և երախտագիտութեան: Առեւտրական գործը, լինի նա նոյն իսկ մի նորութիւն, որ պահանջում է քաջութիւն և րիսկ, ոչ դաշնակցութիւն է տալիս սկսողին և ոչ գովաւանական վկայութիւններ, որովհետեւ այդ գործը նպատակ ունի անձնական նիւթական օգուտը: Բացի դրանից, գործունէութեան իւրաքանչիւր առեւտրը մի յայտնի կնիք է դնում ներքին նորութեան վրա, իսկ առեւտուր անող մարդու կերպարանը նոյն իսկ լաւ պայմանների մէջ էլ չափ դրախտ չէ: Եւստոյութիւնը, անտարբերութիւնը դէպի հասարակական բարիքը, միւս կողմից, անձնապատասխանութիւնը, կարծրասրտութիւնը և մեծամտութիւնը չափ առեւտրական դասակարգի յատկութիւնն են: Եւստոյութիւնը, որոնք անհոգեկամ են իրենց իրական հարստութիւն ձեռք բերելու մէջ: Եւստոյութեամբ, հայ ժողովրդին մի վաճառական ազգի բացառական կամ տիրապետող բնաստութիւն վերագրելը մէկն է այն պատմական մտորութիւններից, որոնք բնի չեն պատահում, որոնց անհայտ կերպով են մարդիկ հարեանցի նշաններ վրա հիմնված, չունենալով առարկայի մօտիկ ուսումնասիրութիւն և զուրկ լինելով այդպիսի ուսումնասիրութիւն կատարելու սէրից: Վաճառականութիւնը իր բոլոր նորը հաշիւներով, իր բոլոր լայն թիւղներով, վաճառականութիւնը իր բոլոր առեւտրների և ձեռքի մէջ չէ կարելի համարել հայերի ազգային սեփականութիւն: Հայ վաճառականը իր այն բնաստութեամբ, որ ժողովրդականութիւն չունի մեղ մօտ, Առեւտրականութիւն, հայ-սարափը, որ այնքան քիչ համակրելի է նոյնպէս Ա. Պոլսում, պատահական երեւոյթ է. դա—այս և այն երկրում նրա ունեցած հասարակական դիրքի արդարեւն է. դա—պարզապէս մոռնալով մի յայտնի տեսակէն է, որ նրա համար աւելի ձեռնառուն է, որը ձեռնառադիրն է փաթեթում նրա վրին, ինչպէս միակ միջոց նրա

անային օջաղը ապահովելու համար: Իր անձնական ձգտումով, ինչպէս և այն երկրի բնութեամբ, որ մի ժամանակ նրա հայրենիքն է եղել և որը դեռ հիմա էլ բռնած է այս բաժան-բաժան դառած ազգի ամենաառողջ և մաքուր միջուկը, հայը բոլորովին այլ դերով է կրում. նա գլխաւորապէս հողագործ է, գիւղատնտեսական կուլտուրայի սիրող է, հայրենի արտի ոգիով մշակ է, ջանասէր արհեստագործ, փորձված աղբիւր, ուշադիր տնայնագործ: Աւելի բարձր աստիճաններում նա ընդունակ է պաշտօնավարութեան, լինելով սրամիտ կատարող, խելացի վարչական անձ, անհույս գործավար: Այս այսպիսի պարագայութիւնների մէջ են կոտորվել և շատ պարզ գծերը—խաղաղասիրութիւնը, սէրը դէպի արեւոր հնութիւնը, դէպի հայրենի աւանդութիւնները, սեփական լեզուն, սեփական կրօնը, դէպի սեփական օջախը: Եթէ պէտք է որոնել ուղիղ հասկացողութիւն հայ ազգութեան բնորոշ գծերի մասին, հարկաւոր է ի նկատի առնել ոչ թէ ապականված, ազգային օրգանիզմից կտրված և միայն ինքնապաշտպանութեան հաշիւներով չարժեքող առեւտրականների խումբը. հարկաւոր է նախել երկրագործ հայի համակրելի կերպարանքին, որ անդադար աշխատում է երեսի քրտինքով, հարկաւոր հայեացքը գցել նոյն իսկ թիւրքերի մէջ հոշակված վիթխարի բեռնակիր համալի վրա, ճարտար գիտագործի վրա և մանաւանդ այն անկաշառելի աղետութեան տէր տնարար մշակի վրա, որ դնում է աշխատանք որոնելու օկում: Ա. Պոլսից մինչև մոսկովական երկրի ամեն նախուղ անկիւնները, որպէս զի իր անպաշտպան ընտանիքի կերակրողը դառնայ:

Վաճառականների դասակարգից յետոյ հեղինակը մատնացոյց է անում հայ պաշտօնեայի վրա, որոնք ամեն ժամանակ ձգտել են վայր գցել իրանց ազգութիւնը, ցոյց տալ ամեն կերպ չէ նկատել շատ ուրախ կը լինեն, եթէ իրանց հայ չը համարեն և այդ բանը անպատշաճութեամբ համար ծաղրել են իրանց ազգը: Թիւրքիստանում էլ հայ չիմտնելը անում է նոյնը: Եւ այսպիսով այդ դասակարգը բոլորովին ծուռ և վատ հասկացողութիւն է կազմել տալիս իր ազգի մասին: Հեղինակը բերում է մի քանի օրինակներ: Իր քաջութեամբ յայտնի գեներալ Իսխան Մ. Արգուսիսկի-Գուգուրովով իրանից դէն էր քշում ամեն մի երկրասարդ հային, որ ոգևորված նրա օրինակով, կամենում էր ծառայել նրա ձեռքի տակ: Յայտնի են նոյնպէս և Իսխան Մարգարիտի արարքները: Կոմս Լորիս-Մելիքով համարվում էր հայերին ծառայութեան աստարտելից հեռու քշող:

Քիչ կարեւոր պատճառ չէ և կրօնականը: Որինակ, ուսուր համարում է հային հերետիկոս Դաւիթը անուանում են նրան կամ եւտիքան, կամ

նեստորական, կամ նոյն իսկ արիոսեան: Մի ժամանակ մինչև անգամ լեռնիցս անիծեալ մակառոններ էլ գոյութիւն ունէին համարեա պաշտօնապէս: Դրա պատճառն այն է, որ բոլոր օտար ազգերը հայերի կրօնի մասին տեղեկութիւն ստանալու համար դիմում են յունական աղբիւրներին: Իսկ յայտնի է, որ յոյները երկար դարեր ընթացքում աշխատում էին հայոց եկեղեցին նկատելով հայոց եկեղեցին հերետաժող, հերետիկոս: Այնքան յոյները կուրացել էին կրօնական առեւտրից, որ նոյն իսկ մի առանձին ծառայութիւն չէին համարում այն բազմադարեան մարտիրոսական, բայց և յայնքան կրօնական իսլամի դէմ, որ վարել են հայերը:

Մի նախապաշարմունքն էլ, որ գոյութիւն ունի հայերի դէմ, զինուորական չըմանների մէջ է հաստատված: Ասում են թէ հայերը անընդունակ են զինուորական ծառայութեան, բաւակաշաւի քաջութիւն և անվեհերութիւն չունեն: Իսկ նշանաւոր հայ զինեւորներ, ինչպէս Մարգարիտ, Արգուսիսկի, Բէնգուսի, համարվում էին քաջատուն թիւններ: Սակայն վերջին ուսումնական պատերազմը, որ հուշակոյտ մի շարք հայ անուններ, լաւ ապացուցեց, որ այդ նախապաշարմունքն էլ անհիմն է:

Անցնելով այնուհետեւ թիւրքաց հայերին, հեղինակը նկատում է, որ որքան էլ Եւրոպայի բարեկամաբար տրամադրված լինի դէպի թիւրքերը և քրիւղները, բայց և այնպէս, նա չէ կարող ուրանալ հայ ժողովրդի արժանաւորութիւնները: Եւստոյութիւն է ուրանալ օրինակ այն, որ հայերը աւելի սիրտանի են քաղաքակրթութիւնը իւրացնելու, քան թիւրքերը և քրդերը, որ նրանք աւելի հակված են խաղաղ, աշխատասէր և բարեկարգ կեանքի կողմը, որ նրանց մէջ չափ տրամադրվում եւսանդ, ձեռներեցութեան ոգի, կորով: Իսկ այն հանգամանքը, որ հայ ազգի մէջ չէ նկատվում ազգային ոգու կատարել անկումն, որ նրա մէջ, ընդհակառակը, արեւում է անվեհեր անձնութիւն իր հին քրիստոնէական կրօնին, սէր դէպի անցեալը, դէպի իր ազգային առանձնութիւնները, իր լեզուն, նրա նահապետական կենցաղը չէ վարակված արեւեան անտարով: հայը, ընդհակառակը, բարի տանտէր է, անխնայ աշխատասէր և ընդունակ է իր ժողովրդական կարող ոյժը ցոյց տալու: Այդ յատկութիւնների շնորհիւ է որ այս բազմաշարժար ազգը այդքան ձկուն է. դրանց շնորհիւ է, որ ստրկութեան երկար դարերը չեն կարողացել սպանել նրա մէջ կենսունակութիւնը և վերածնութեան սաղարթը:

Այդ գեղեցիկ յօդուածը սկսվում է հետեւեալ խօսքերով. «1878 թ. ուսումնական պատերազմը, չը նայած իր պատմական կարեւ

որ նշանակութեան, իր հետևանքներով բոլորովին չը համապատասխանեց այն սպանելիքներին, որ ունէին ամենքը: Թեւում էր, թէ հոգի Առեւտրական միջամարտութիւնը «հիւանդ մարդու» հետ անդառնալի կերպով կը վճռէ և ընդմիշտ կը վերացնէ շատ դարեր Եւրոպայի և Ասիայի վրա կախված Գամօկլեան սուրբ—արեւելեան հարցը: Կարելի է հաստատել, որ խաչակրաց արշաւանքների ժամանակից դէսը չէ եղել սրանից աւելի զաղափարական, աւելի մարդասիրական և աւելի արդար պատերազմ: Նա դուշակում էր խաչի կատարեալ յաղթանակը իսլամի դէմ, քրիստոնէայ արեւելքին խոտախում էր վերածնութիւն և վերանորոգութիւն, մուսուլմանութեան համար պատրաստում էր նրան պատշաճ տեղ և սահմաններ, նուիրագործում էր քրիստոնէայ ազգութիւնների ապատութիւնը թիւրքերի բարոյական և քաղաքական լուծից և յուսալ էր տալիս որ, վերջապէս, կը հաստատվեն կանոնաւոր միջազգային յարաբերութիւններ, որոնք կարող են տալ Արեւելքի քրիստոնէայ ազգութիւններին հաստատ երաշխաւորութիւն: նրանց առաջադիմութեան և բարօրութեան համար Այս պատճառով անկարելի է դարձնալ այն ոգևորութեան վրա, որով հարստաբարված քրիստոնէայ ժողովուրդները, սլաւոն և ոչ սլաւոն, զինուորեցին պատերազմի երկու բեռնութեան էլ ուսու զինուորներին, որոնք տանում էին ազատութեան զբօսալը, ամենամեծաիրաւ թագակիր հրամանատար առաջնորդութեամբ: Արեւմտեան Եւրոպայի քաղաքականութեան անդրութիւնը և կեղծաւորութիւնը տակաւ անյաղթելի արգելք դրին այդ նպատակների դէմ և Առեւտրականի ձեռքից խլեցին մարդասիրական ջանքերի և անաղին դոճերի պտուղները»:

«ԲԼԵԿՐՕՏ» ՀԻՄՆԻՈՒԹԻՒՆ

Մեր Անդրկովկասի այգեգործութիւնը ոչ միայն չէ ազատվում իր հին թշնամիներից, այլ ևնթարկվում է նոր թշնամիների արշաւանքին: Այս օրերս յայտնի եղաւ, որ Լախիսթում երեսցել է Բլէկ Բ օ տ կոչված վտանգաւոր հիւանդութիւնը, որ ֆիւօկսերայից յետոյ ամենաաղետաւիկ թշնամին է խաղողի այգիների համար:

Բլէկրօտից վնասված խաղողի պտուղները սկսում են մոյգ գոյն ստանալ: Նման կինամոնի (դարչին) գոյնին, կուշ են գալիս, ցամաքում են և ստանում են մոյգ մաւի գոյն, խաղողի կաշին կորցնում է իր հարթութիւնը և կարծես ճաքճաք է: Խաղողի տերներին վրա երեւում են սև բծեր, որոնց կենտրոնը ունի կինամոնի գոյն: Բլէկրօտը վաւրակիչ հիւանդութիւն է, բայց աւելի սաստիկ տարածվում է խոնաւ տեղերում,

կան չարժամիներ: Եթէ այդ դիակների մէջ կեանքի մնացորդ անգամ լինէր, այդ քրքրիք բաւական էր, որ նրանք սրտաճաղ լինէին: Եթէ կինը խելագարվեց...

Նա մօտեցաւ ամուսնու դիակին, ոտքով հրեց նրան:

—Երբ վեր, հիւր վեր, քա մարդ, չուն երբ ընիս, հիւր վեր, քեւս արա, քեւս դաւա, արտը քաղի, հօրի կը քեւս, հիւր:

Սառած դիակը օրօրվեց նրա ստքի չարժամի մից և կրկին անչարժացաւ իր տեղում:

—Լաւ, դու հօրի կը քեւս, դու լէ չես դաւ, դէ որ իմաւա, ես կեթամ, քեւք դուք:

Ասաց նա, և այրի բացուածքից դուրս թաւաւ...

Ի... գիւղի զլխաւոր փողոցի ծառուղիում միշտ կարելի է տեսնել մի խեղճ խելագար կին: զգազված մազերով, ոտաւորելի, պատառաւուն չարքերով, որոնց տակից տեղ տեղ բաց երևում են նրա վտիտ մարմնի մասերը: Սա նոյն այն կինն է: Նրա աչքերը բորբոքված են, որպէս տեսնող բռնակալի աչքեր, նա վտիտ է և գունատ, ինչպէս գերեզմանից դուրս փախած մեռել: Անցողւարձ անողներին նա կանգնեցնում է և հարցնում ժպտալով.

—Ինձի չես ճանաչար, ես Գալազ Վարդուհի եմ է՛հ... Հնէ եսա տեղ դարեկը ընձի ֆալազ հնէ...

Նա մատով ցոյց է տալիս դէպի հարաւ, դէպի Բարթոլոմէոս լեռները և վաղում է դէպի այն կողմը մի վայրերի քրքրի արձակելով:

Ա. Ասարունեան

Այսպէս ճշայ խեղճ կինը զարհուրած ձայնով և իր ձայնից ուշիկ եկաւ: Կոյմարը թողեց նրան, «Յիսուս Քրիստոս, Յիսուս Քրիստոս», կրկնեց նա իր շուրջը նայելով և երեսը խաչակնքելով: Այն այս անգամ նրան աւելի խաւար էր թւում, իր սիրելիները չարունակում էին լուռ մնալ: Նա կրկին կոացաւ պառկածների վրա, կրկին հրեց նրանց սառն մարմինները, չօշափեց, քաշքշեց:

—Կարօ, Կարօ, գոչեց նա:

Բայց իրաւորը նոյն իսկ չը տնքաց: Թշուառ կնոջ կատկածն էլ աւելի զորացաւ:

Կարօ, գոռաց նա յուսահատ, լաւաղին ձայնով. Գրգօ, բալա, կը մնիս, մի ընի, դարձաւ նա դէպի գաւակը:

Բայց երկուսն էլ լուռ են, երկուսն էլ անձայն... Խեղճ, անբաղք կին... խաւարի մէջ նա չէ կարողանում տեսնել, որ նրանք քնեցին յաւիտեական քնով, որ երկինքը այս անգամ գոնէ խոճաց նրանց վրա և մահով վերջ դրեց անտանելի ցաւերին: Բայց այն, ինչ չը կարողացաւ տեսնել նրա աչքերը, զգաց մի այն անհանգիստ, թրթռուն կտորը, որ սիրտ անունն է կրում:

—Եսման Աստուած, էս ինչ հող տուիր զըլխուս, գոչեց նա, անհոգ լինելով մի կաթիլ անդամ արցունք թափել:

Այրի մէջ մենակ լինելու գիտակցութիւնը կըրկին սարսափով պատեց նրան. խաւար, և դիւաճանկ այր, երկու անձնաչացած դիակներ, զրոնում կատաղի բըռնունջ քամի: Ո՛ր դնաւ, ո՛ր փախչել, ո՛ր ապաստան, պաշտպան գտնել: Փարայրն այլ ևս չէր կարող սարկալակ վախի այդ ծովը,

նա այնքան մեծ էր, որ պէտք էր ամբողջ բնութեանը յանձնել, պէտք էր բաժանել այս գոռացող քամու, այդ անարկու ամպերի, այս անհուն երկնակամարի մէջ, որ կրելու հնարաւորութիւն չէր:

Այս էր պատճառն արդեօք, թէ ինչ, միայն զարհուրած կինը այրի մէջ թողնելով գոյգ սիրելիների մարմինները, դուրս թաւա, որպէս մի կատաղած և սարսափած ֆուրկան, չը գիտեմալով դէպի ո՛ր ուղղւել իր մօլոր քայլերը: Մի քանի րօպէ նա կանգ առաւ այդ անհղ փոթորիկ առաջ, նայեց երկնին, ուր ոչինչ չէր երևում. նայեց իր շուրջը... Օգնութիւն էր հայցում, բայց ումից... Այս անգամ զրեց այրի ներքը, երեկ յոյս ունէր լսել այնտեղից իր սիրելիների հաւաքանքները, բայց փոխարէնը, նրա սարսափած լողողութեանը հասան ծանօթ զարհուրելի ձայններ և նա վաղեմ ձորի միջով հեռու և հեռու, ինքն էլ չիմանալով դէպի ուր, միայն սրչափ կարելի է հեռու այդ ստիկալի այրից:

Երկար գնաց նա, քամին ցրել է բերում նրա թիկունքի վրա ձիւնապատ ծամբը և բարձրացնում, զիջացնում զլսի վրա. երբեմն նա ընկնում է, զլորվում է, ձիւնի կոտորելի մէջ և երբ բարձրանում է, նմանում է մի ձնաբլուրի, և կըրկին փախչում է: Արդէն շատ հեռու այրից—նա կանգ առաւ վերջապէս, մէկ էլ նայեց իր շուրջը: Արշալոյսը բացվելու մօտ էր. արեւը չառադուհում էր, փոթորիկը դադարում էր. նա այժմ յետ դարձաւ և դիմեց դէպի նոյն այրը: Հոստաւ և ներս ընկաւ: Այրի դրան առաջ, ձիւնի փոշիով պատած յաւիտեական քնով ընկէ էին

*) Հարկւր Հաղար վեցը ունեւի մէ խոնայր, դու էլ դաքի բաղդ:

ուր շատ անգամ լինում են մատակարարներ և ցողը նստում է առատ կերպով:

Կախվածությունը երկարաժամկետ անալիզի և զեկույցումը տուեց մասնագետ Ն. Սպեցիսի, որ հոկտեմբերի սկզբներին եկել էր Կախվածության Թիֆլիս: Երկրագործության միջոցառումները լիարժեք ուղղությամբ Կախվածության հետազոտության կապակցությամբ տեղերը աղբյուրում Ստաբիլիզացիայի, որն եկավ բոլորովին ուրիշ եղանակներով, այն է, որ բնական դեռ չէր կայ, այլ մի ուրիշ հիմնարկներ է մտնում վաղեր: Մի և նորից ժամանակ ուղե էլ վարչական մասնագետ Մատթեոս ուղարկել էր վնասված վաղերի և լազո-դի պոտենցիալի նմաները յայտնի ֆրանսիական գիտնական Վիալային՝ հետազոտելու: Վիալայ իր պատասխանի մեջ յայտնում է, որ իր հետազո-տած հիմնարկները բնական է: Վիալայի կար-ծիքը այնքան հեղինակավոր է, որ ֆիլոզոֆերա-լին կոմիտեի վեճակ արտակարգ նիստ գումա-րել՝ ընկնում է մշակելու: այն միջոցները, որ այնքան է ձեռք առնել այդ նոր սարսափելի հի-մնարկների դեմ: Կոմիտեի այն կարծիքն է յայտնում, թե այնքան է այնպիսին սկսած՝ մա-թադ հիմնարկներն դեմ, չը սպասելով գիտ-նական վեճի վերջանալուն, իսկ մի և նորից ժամա-նակ նա ուղարկել է հիմնարկներին և պոտեն-ցիալի նմաները իտալական մասնագետներին՝ Սա-կարաֆոնի և ուրիշներին:

Բնական, ինչպես ֆիլոզոֆերան և միջոցներ, Ամերիկայից են տեղափոխվել Եվրոպայի Բնակչո-տի վարակվածները: Ֆրանսիայում յայտնի եղան տասն տարի սրանց առաջ, իսկ այժմ մեծ տա-րածություններ է բռնել: Նրա դեմ մաթադ հի-մնարկները միջոցներ չեն հնարվել: Հիմնարկ-ները թուլանում է, եթե վարակված տերերները և օղկոյները ժողովրդին և այլոքին:

ՄԱՍԿԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՒՆԱՆ ԶԱՅԵՐԵՆ ԶԵՆՈՒԳՐԱՅՈՒՆ, Մատենադարանի Մեթոդական և Վեճակային Կոմիտեի Զ. Յ. Վ. Տաշևան Վեճակային, 1896:

Հուլիսի 1500 տարի այն օրից, երբ հայը իր ամենամեծ որդու և ամենամեծ բարերարի, Մեսրոպ-Մայրոցի հորինելու, ու-նեցավ սեփական ազգային այբուբեն, և այն օրից ի վեր մեր նախնիք այդ այբուբենով թա-րի, մազադարձի և թղթի վրա սկսեցին արձանա-գրել իրանց բարոյական, մտաւոր, պատմական և աստիճանական կենսիկ գլխավոր երեւոյթները: Այս աշխատությունները, ինքնուրույն և թարգ-մանական, ազգագրական դեռ չէր լինելու պատ-ճառով, գրվում և ընթերցանվում էին ձեռքով կամ գրչով, ուստի կոչվում են ձեռագիր կամ գրչագիր: Բայց ազգագրական գիտելիք յետոյ էլ ձեռագիրները չարժանակեցան գրվել, և մեր ձեռագիրների ամենամեծ մասը պատկանում է հենց այս յետին շրջանին՝ XVI—XVIII դարերին, երբ ազգագրական նյութն իսկ հայոց մեջ մոտ էր գտել, բայց զանազան պատճառներով դեռ մատչելի չէր բոլոր հեղինակներին, մասնաւորա-բարձր հեղինակներին:

Այս կերպով դարերի ընթացքում հայերեն լեզուով գրվեցին հարեւր-հազարավոր ձեռագիր-ներ, թե՛ մայրենի երկրում և թե՛ մայրենի երկ-րից դուրս: Նրանք գրվում և ընթերցանվում էին յատկապէս մի օր և է անձի խնդրով և նրա ծախսով կամ նրա սեփական գործածու-թեան համար, կամ նուրիւրու համար մի եկե-ղեցու, մի հոգեօրոյական կամ մի նշանաւոր անձին: Այնպէս որ այն ժամանակի գիրք-այլոյն-քը պատրաստվում էր գոյություն ունեցող պա-հանջին լրում տալու համար, նախ երևում էր այն անձը, որ փախա՞ է միջոց ունէր մի գիրք ձեռք բերելու, և այնուհետև միայն գրվում կամ ընթերցանվում էր այն գիրքը, ձեռք այժմ մնանի հակառակ, երբ սովորաբար նախ գիրքն է հրապարակ դալիս, և յետոյ են երևում նրան համարողներն ու ընթերցողները: Այս պատճա-ռով ձեռագիրների ուսումնասիրությունը, նրանց բովանդակություն, օրինակների քանակություն, գրություն տեղի, սեփականատէրերի և այլն վի-ճակագրությունը ձեռք պատկեր է տալիս, թե՛ մեր նախնիքի զանազան դասակարգերը ինչպիսի գրութեանը կեն ինչ հետաքրքրվում և որ աստի-ճանի, ինչ տեսակ խնդիրներ էին նրանց առա-ւելագույն զբաղեցնում—մի բան, որ շատ կարե-ւոր է մեր անցեալ կուլտուրական կենսին ու-սումնասիրելու համար:

Մեր պատմական աղետալի կենսը, անընդ-հատ պատերազմները, գերութիւնները, աւարա-ւորութիւնները, հրդեհները—և ժամանակը հա-րաւ շատ նուազեցրին հայերեն ձեռագիրների թիւը: Մեր մատենագրութեան առաջին չորս դարերից, V—VIII ոչ մի ձեռագիր չէ հասել մեզ: Առաջագահից տեղեկանում ենք, որ այս ձեռա-գիրների հաւաքման սկիզբ է դրված եղել 1761-ին, բայց սկզբում բաւական դանդաղ է գնալիս եղել հաւաքումը, այնպէս որ 1828-ին միաբանութիւնն ունեցել է հազիւ 81 ձեռագիր, 1845-ին այս թիւը հասել է 175-ի, իսկ այժմ՝ նրանց թիւը հասնում է 573-ի, որչափ և նկա-րագրված են այս ցուցակում: Այս ձեռագիրնե-րից միայն 30-ը գրված են ազգագրութի վրա, իսկ մնացածները թղթի վրա: IX—XII դարերում գրված միայն 6 հատ կայ այս հաւաքածուի մեջ, XIII—XIV դարերից՝ 50 հատ, մնացածը նորա-գոյն ժամանակից է:

(Կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՄԻԱՆԻՑ

Նոյեմբերի 24-ին Նոյեմբերի 24-ին հոռոյն սկսվել է վերջին օրերը բացառապէս եղութիւններից (Յա-կորեան): Նոյեմբերի 21-ին Ներսէս մտաւ այդ թշուառ եղութիւնների մի նոր խումբ՝ 60—70 հազուց բաղկացած: Դրանք անմիջապէս փոխո-ցեցին իրենց եկան եղութիւնները ինչպէս, մի կտոր հաց մտաւոր կտորածից աղաւթած իրանց թշուառ կենսը պահպանելու համար: Ամեն քաղաքում թշուառ կերպարանքով, կուչ ե-կած, գոռոտ, ցնցոտիների միջից հանելով՝ ձեռք մեկնում էր զորոյնում ձեռք եղութիւն ձեռքների, եղութիւն իր կամ երկնային «խաչ» արտաա-նում են նրանք, և երբ որ նկատում են, որ հայ չէր, շատուրի, բրիտանիայի իսկոյն վրա են բերում ու երեսներին խաչ հանում: Նրանք ա-ռաջին անգամ տրանում են իրանց եղութի լինելը, իրանց հայ են անուանում, որպէս զի հայի սիրտը շարժին նրանց մի բան ստանալու համար: Ով գիտէ այդ մի և նորից կանէր և հայը, և ուստի, և վրացին և գերմանացին, եթէ նա նոյն պայմանների մէջ լինէր դրված:

Եւ ինչ անի թշուառ, տարագիր եղութիւն, նա զբաղւորութիւն ունենալով բրիտանիայ լինել, ամբողջ ընտանիքից միայն ինքն է կարողացել փախչել, աղաւթել մահմեդականների տան-ջանքներից և զբաղւորութիւն ունենալով եղութ-րի լինել՝ իրան իրաւունք չէ համարում, իր ոչ ազգայնից՝ հայից ողորմութիւն խնդրել: Նա ի-րաւունք ունի կան այնպիսի մարդիկ, որոնց թիւը բարեբաղդաբար շատ քիչ է, որոնք ողոր-մութիւն միայն հայ աղքատին կը տան, բայց ոչ եղութիւն միայն հայ աղքատին կը տան, բայց ոչ Մենք պիտի թողնենք մտածելու և գործելու ե-սական սխառմել, ողորմութիւնը կամ օգնութիւ-նը տրվում է թշուառին, քաղցածին, իսկ թը-շուառ կարող է լինել և՛ հայ, և՛ ուստի, և՛ թուրք և՛ եղութիւն: Օգնողը պիտի օգնի անխափար բոլո-րին: Հայ գաղթականները լաւ թէ վատ տեղա-ւորվում են և օգնութիւն ստանում, մի մասը գիւղերում, միւս մասը բարեգործական ընկե-րութիւններից, մի այլ մասը կամաւոր նուիրա-տուներէն: Իսկ այն թշուառութեան մասնավաճ եղութիւն ինչ անի, ու՞մ դիմի, եթէ ոչ էլ ինչ այս կողմի հայերին... Հենց այս տեսակից մենք կուզենայինք, որ թէ՛ գիւղացիները, թէ՛ մասնա-ծուրեւները՝ Նրա առաջարկութեան և օրինակին հետեւեցան և ուրիշ բանասէրներ, և հետեւեցան, 4—5 տարեկան ընթացքում լրջ տեսան 5 ցու-ցակ (Վիկտորիայ կայսերական գրատան, Միւն-խէյնի թագաւորական մատենադարանի, Կեսա-րիա գաւառի, Ներսիսեան դպրոցի ձեռագիրնե-րի), մի քանիսն էլ պատրաստված են կամ պատրաստվում են ազգագրութեան: Բայց այս բոլորից գերազանցում է իր մեծութեամբ և մանրամասնութեամբ Վիկտորիայ Մեթոդա-միաբանութեան հայերեն ձեռագիրների ցուցա-կը, որ մօտ ժամանակներս լրջ տեսան նոյն միաբանութեան ազգագրութի:

Սա մի հոյակապ մեծ հատոր է, արտաբերվում ու ներքինում փառաւոր: Բովանդակում է 1523 եր-կիցեան և եռիցեան մեծագիր երես և 7 տախ-տակ, որոնց մեջ լուսատիւ և գունատիւ նմա-նանմանութեամբ գրված են ձեռագիրների գա-ւառները գրելի օրինակներ, զարդարակաւ, կազմեր ու նկարներ: Ինչպէս այս նկարները, այնպէս և

ուսուցիչներին, գիմնազիայի, թեմական և այլ դպրոցների սաներին: Հասարակութիւնը հոգե-պէս մխիթարվում է և այդ ուրախութիւնը շատ հասկանալի է: Սրանից 6—7 տարի առաջ մերձա-դարը բնիկ ուսուցիչներ չունէր, ինչպէս և համա-լսարանականներ, բայց Սթրոնտի երեք եղ-բայրներից, որոնք շարունակ բացակայում էին և այժմ էլ բացակայ են քաղաքից: Այժմ ունի մօտ 15 տեղադր ուսուցիչներ, այդքան էլ դիմ-նադիայի, թեմական և այլ դպրոցների աշա-կերաներ, 3 համալսարանական ուսանողներ: Դրանք իբրև երիտասարդ ու խնայողներ ոչ ժեր, զգալի դարձ են տալիս քաղաքի առաջա-գիմնութեան, իրանց օրինակով արժարժում են ուսման ճաշակը մեր հասարակութեան մէջ և վերացնում ժողովրդի միջից այն նախապաշար-մունքները, որոնք տարիների ընթացքում բուն են դրել հասարակութեան մէջ և խոր արմատ-ներ գցել... Դրանց բացակայութեամբ՝ բացա-կայում է մեզանից և կենսը, և այդ երիտա-սարները հեռանալով, մեր հասարակութիւնը ձեռքերը ծալած սպասում է այդ գիտաւոր աստ-ղերի նորից երևալուն... Ուրիշ տարիներ, երբ քաղաքում կային մօտ 10 ուսուցիչներ, ուսուց-չուհիներ, մի կերպ կենսը ու չըման էր ստեղծ-վում և ժողովուրդը երկոյթներին ու թատրոնի երես էր տեսնում: Այժմ այդ էլ չը կայ:

Մեր տեղացի երիտասարդ, վաճառականները, որ ազատօրէն կարող են երկկոյթներ սարքել, ներկայացումներ տալ, խոյս են տալիս առհա-սարակ շրջանից, հասարակութեան ծառայելուց, անմիաբան, զգացմունքից դուրս և կոպէկի երկր-պագող դասակարգ են կազմում, կամ աւելի յարմար է ասել՝ մի մեծած տարր են... Հետա-քրքրական է իմանալ, թե ինչին են դրանք ծառա-յում և ինչն է դրանց կենսիքը նշանաւորում...

Վ. Յակոբեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Էջմիածին, նոյեմբերի 21-ին Վեհափառ Հայրապետի հրամանով և օրհնու-թեամբ Մայր Աթոռի հոգեւոր ձեռնարանի վար-չութիւնը սրանով հրաւիրում է բարեպաշտ ազ-գայիններին՝ կամաւոր նուիրեալով օգնութեան հասնելու ձեռնարանի հանգուցեալ ուսուցչի՝ Վարդ-գան Խաչատրեան Աթուկեանցի հինգ մասաւ-դահաւ որբերին, որոնք իրանց մօր հետ միասին, մեծապէս կարօտ են հասարակաց խը-նամբին և օժանդակութեանը, զրկվելով իրանց ծնողից և խնամողից:

Նուիրեալները կարելի է ուղարկել ձեռնարանի վարչութեանը՝ հանգուցեալ Աթուկեանցի որբե-րի, ազգիս անդամիկ վիպասանի թոռների, ա-նունով մի զօման կարգելու, և նրա տոկոսով նրանց աննդեան և դաստիարակութեան պէտքե-րը հոգալու համար: «Լրարատ» ամսագրի էջե-րում պարբերաբար կը հրատարակվի ի գիտու-թիւն հասարակութեան՝ բոլոր օժանդակութիւն-ների հաշիւը նուիրատուների անուանական ցանկի հետ միասին:

Այլ բաւական ունենալով, որ հանգուցեալ վար-դան Աթուկեանի երեսուն և հինգ տարի շարու-նակ մանկավարժական ապագեղի մէջ լինելով, միշտ ազնիւ և բարեխիղճ պաշտօնեայ է եղել թէ՛ զանազան ուսումնարաններում և թէ՛ 1876 թուից մինչև օրս շարունակ հոգեւոր ձեռնարա-նում և Ներսիսի թեմական դպրանոցում, վարչու-թիւն մեծապէս է, որ բարեպաշտ ազգայիննե-րը չը պիտի զլանան իրանց լուսնա՝ մի բազմ-ամեայ և բազմալստաւ հայ ուսուցչի որբացած ընտանիքի վիճակը ըստ արժանաւոր ազատվելու համար:

ձեռնարանի տեսուչ՝ Կ. Կոստանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բաղու, նոյեմբերի 24-ին «Մշակի» № 138-ի մէջ, ոմն պ. Յովնան-նեան այն միտքն է յայտնում, թէ՛ աւելի յար-մար է թեմական դպրանոցը բանալ Շամախում, քան թէ Բաղուում: Նա այդ միտքը յայտնում է, թէ՛ն, ինչպէս ինքն է ասում, ոչ Բաղուի բնակիչ է և ոչ Շամախու իսկ մենք լինելով Բաղուի բնակիչ և ապրած լինելով Շամախու ու Գեօր-չայի գաւառներում, այն կարծիքի ենք, որ Շա-մախին ոչ մի կողմից յարմար չէ, մինչդեռ Բա-ղուն ունի ամեն մի յարմարութիւն թեմական դպրանոց ունեւալու համար:

Յ. Տ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻՑ

Նոյեմբերի 24-ին Ամառվայ ամիսներում, երբ մեր քաղաքը գրկաբաց ընդունում է իր հեռաւոր ուսուցիչնե-րին ու ուսանողներին, երբ քաղաքացի երիտա-սարները առետրական և այլ գործերով բացա-կայելով քաղաքից, ամառը ժամանակաւորապէս, դալիս են հայրենիք՝ փոքր ինչ ազատ շնչելու, մեր քաղաքը զգալի կերպով կենդանութիւն է ստանում և հրճվում, տեսնելով իր երիտասարդ

Առաջին. ասպազայ թեմական դպրանոցը
Բագուում նիւթականի կողմից բաժնորդին ասպա-
նոված կը լինի: Երկրորդ. Բագուի հայ բնա-
կիւններ թիւը աւելի չափ է, քան թէ Շամա-
խունը՝ իր բոլոր չըջակայ գիւղերով: Երրորդ.
Գեօրջայի և նոյն իսկ Շամախու գաւառի գիւ-
ղերի բնակիչները աւելի յարմարութիւններ ու-
նեն իրանց որդոց ուղարկելու Բագու սովորելու
համար, քան թէ Շամախի: Եւ ահա թէ ինչպէս:
Վերոյիշեալ երկու գաւառների հայ գիւղերից
բազմաթիւ ընտանիքներ կան գաղթած և բնա-
կութիւն հաստատած Բագուում: Միմիայն Գրիգ-
որից գաղթել և այժմ բնակվում են Բագուում
մօտ 50 ընտանիք: Արդ, որն է աւելի յարմար
գիւղացու համար՝ ուղարկել որդուն Բագու, որ-
տեղ նա կարող է սովորել իր աղջականների կամ
ծանօթների մօտ, թէ Շամախի, որտեղ սպրե-
լու համար նա սէտք ծախսէ ամենաքիչը 150—
200 ռուբլի: Ինչ ասել կուզի, որ աղքատ գիւ-
ղացին միջոց չի ունենայ այդպիսի մի գումար
ծախսել, իր որդուն ուսում տալու համար:

Ար. Ամիրեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ

«Մշակի» այսօրվայ համարը բաղկացած է 6
երեսից:

Մեզ հաղորդում են, որ երէկ, Զուլամերիկից,
Երևանի վրայով, թիֆլիս հասան 20 հոգի եւ-
րոպի կոչված գաղթական ասորիներ, որոնց
մէջ միայն երկուսն են աղամարդ, իսկ մնացե-
լները կանայք և փոքրահասակ երեխաներ են:
Այդ մերկ և քաղցած գաղթականները ուղղակի
դիմել են հայոց Բարեգործական ընկերութեանը
օգնութիւն խնդրելու:

Երեքշաբթի ամէջ էլ «Новое Время» լը-
րագիրը սկսել է ազգութիւն լիտուան: Նկարա-
գրելով թիֆլիսի օպերային թատրոնի բացումը,
ասա թէ ինչ է ասում այդ լրագրի թղթակիցը
նոյեմբերի 19-ի համարում. «Նոյեմբերի 3-ին
հանդիսաւոր ներկայացում էր. խաղում էին
«Жизнь за Царя» օպերան: Բայց ուսաց այդ
ամենալաւ օպերան երկու անգամ՝ սրբապիղծ
կերպով երգեց՝ անձայն երգիչներից և երգչու-
հիններից բաղկացած թափառաշրջիկ հրէական
խումբը: Արջեցուցիչ չէ՞ միթէ այդ: Համարեա
ամբողջ առաջ օպերային խումբը բաղկացած
է հրէաներից և հրէուհիներից, որոնց մեծամաս-
նութիւնը երգում է միմիայն ուս աղջանուհի-
ներով (Օբերգոյսի, Լիւբին, Մակախով, Կիլին
Մարյա, Կիլին Միլեովա): Այդ հակահրէական
ստոր արշաւանքը թղթակիցը վերջացնում է մի
«պաշտօն» սուտով, հաւատացնելով, թէ հանդի-
սաւոր ներկայացման չէին հրաւիրված մամուլի
ներկայացուցիչները: Եւ ասա սխալում է կոկոր-
դիլոսեան արտասուքներ թափել, արտասուքներ,
որ աւելի պղտոր են, քան այն թանաքը, որով
գրված են այդ սողերը, որովհետեւ առաջին
հանդիսաւոր ներկայացման մամուլի ներկայա-
ցուցիչները հանդիսաւոր հրաւերներ էին ստացել...

Նոյեմբերի 28-ին Կովկասեան զինուորական-
նախնական դատարանում սկսվեց Ալեքսանդր
Կարախանովի և Լեւոն Ամիրեանի գործի ընտե-
րիւնը: Ինչպէս յայտնի է, այդ երկու անձինք
մեզազգրվում են այն բանի մէջ, որ խումբ կազ-
մելով՝ սպառնում էին սպանել այս և այն հա-
րուստին փող կործնելու համար. բայց զբաղեց-
նալով մեղադրվում են Գէորգով վաճառականի
սպանութեան և Արտիսան, Սերապիանայի ու
Մակարով վաճառականների սպանելու փորձ ա-
նելու մէջ: Գործը քննվում է դռնիակ, նախա-
գահում է զինուորական-նախնական դատարա-
նի նախագահ գեներալ-մայոր Գորմաշով. մեղա-
դրում է զինուորական պրոկուրորի օգնական Խ-
ոսէվ. մեղադրվածներին պաշտպանում են Զուր-
կէվիչ և Խաւէլ փաստաբանները: Գատարան են
կանչված 56 վկայ, որոնց հայցաքննութեամբ և
զբաղվեց դատարանը ամբողջ օրը, նոյեմբերի
28-ին: Վկաների հարցաքննութիւնը չարունակ-
վեց և երէկ, նոյեմբերի 29-ին: Երէկ երկու
դեռ վճիռ չէր կայացել:

«Бирж. Вѣд.» լրագիրը հաղորդում է, որ նո-
յեմբերի 25-ին Կիւիլի դատատանական պալա-
տում պէտք է քննվէր Վիլնի վաճառական Բա-

բինովիչի 120,000 ռուբլու պահանջը, որ նա ա-
նում է ճանապարհների հաղորդակցութեան նախ-
կին միւստար Կրիվոշենից: Կրիվոշենի պաշտ-
պանն է յայտնի փաստաբան Պլէվակո:

«Новое Время» լրագրի թիֆլիսի թղթակիցը,
խօսելով «Кавказ» լրագրի նոր խմբագրու-
թեան ձեռքն անցնելու և ծրագրի մասին, հետե-
ւեալ իրաւացի կարծիքն է յայտնում իր կողմից.
«Կառավարչական միջոցները սէտք է նպաստեն,
որ Կովկասը և Ռուսաստանը աւելի սերտ կեը-
ւորվ մօտենան միմեանց, որ տեղական ազգա-
բնակչութիւնը հայտնի ուսմ պետական դադա-
վարի հետ և ծանօթեանայ ուսմ պետական բա-
կընդունեն Ռուսաց լեզուն, իբրեւ պետական
լեզու, սէտք է իր արժանաւոր տեղը գրաւի
վարչութեան և դպրոցների մէջ. բայց մի և նոյն
ժամանակ նա լիակատար ազատութիւն պէտք
է տայ տեղական լեզուների և գրականութեան
զարգացման»:

Հինգշաբթի, ամսին 28-ին, Կովկասեան Գիւ-
ղատնտեսական ընկերութեան նիստում Ա. Զա-
ւարեան կարդաց մի զեկուցում Երևանեան և
Կարսի նահանգի սովի մասին, որ տեղի ունե-
ցաւ երկու տարի սրանից առաջ: Զեկուցանողի
ասելով պաշտօնապէս արձանագրված է, որ ե-
ղել են գիւղացիներ սովից մեռած: Զեկուցումը
չը վերջացաւ. չարունակութիւնը կը լինի մի
շաբաթից յետոյ:

ՔԱՐԱՎԱՍՏԱՐԱ գիւղից մեզ գրում են. «Մեր
նորընտիր տանուէրի հաստատութիւնը ստաց-
վել է: Մահաբեր սպասում ենք պրիստաւին, որ
գործերը նոր տանուէրին յանձնի»:

ՂԱԶԱՍ գաւառի վերին-Աղզան գիւղից մեզ
գրում են. «Մեր եկեղեցական ուսումնարանի
աշակերտները թիւը հասնում է մօտ 100-ի:
Տեղ չը լինելու պատճառով չափերը չեն ըն-
դունում: Աշակերտները տեղաւորված են եր-
կու դասատան մէջ»:

ՊԵՏՐՈՎՍԿԻՅ մեզ գրում են. «Հոկտեմբերի
25-ին Վլադիկավկասում վախճանվեց այստեղի
նախկին օտարկանապետ Բաղդասար Սարգսեան,
որը կտակել է յօգուտ մեր եկեղեցու տարեկան
300 ռուբլի՝ մինչև իր կոնց մահը: Հանգուցեալն
իր կենդանութեան ժամանակ, երբ այստեղի
հայոց դպրոցը գոյութիւն ունէր, վերջինիս պահ-
պանութեան համար նպաստ էր տալիս տարե-
կան 200 ռուբլի»:

ՔԱՐԱՎԱՍՏ մեզ հաղորդում են. «Վերակի,
նոյեմբերի 24-ին, խորէն եպիսկոպոս Սաեփանէ
խօսեց եկեղեցում քարոզ, որ գրաւել էր քաղ-
մաթիւ ժողովուրդը: Երգում էր պ. Վարդիկեանի
կազմած խումբը, որ դեռ կարօտ է կատարե-
լութեան»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՎԵՐՁԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՆԵՐ

Պարբերում, նոյեմբերի 27-ին, Պիեր-Ֆիլար, որ
ինքը եղել է Կ. Պոլսում վերջին դէպքերի ժա-
մանակ, կարդաց մի դատախօսութիւն կաթօլիկ
ուսանողների կուրի մէջ: Ժողովված էին լուրու
մինչև 800 հոգի ուսանողներ, նրանց ազգական-
ները և ծանօթները: Փիլար յայտնի է «La Gloi-
re du Verbe» անունով բանաստեղծութիւնների
ժողովածուով և չորս տարի ուսուցչութիւն է ա-
րել հայոց դպրոցներում՝ դասախօսելով գրական-
ութիւնը և փիլիսոփայութիւնը: Նրա դասա-
խօսութիւնը լի էր փաստերով, անկողնապահ
էր, բայց զգացված և թողեց մեծ ապաւորու-
թիւն լսողների վրա: Գատախօսը մասնագոյց
արեց այն տխուր հանգամանքի վրա, որ Փրան-
սիական մամուլը երկար ժամանակ լուրիւն էր
պահպանում հայերի մասին: Փրանսիական դե-
պանը լաւ գիտէր, որ Պարբիլի տան և եօթ
թերթեր, փոքր և մեծ, ստանում էին միանուագ
կամ պարբերաբար նպաստներ օտանեան դե-
պանատից՝ բարեկամական լեզու բանեցնելու
համար:

Կ. Պոլսից եւրօպական լրագիրներին գրում են.
«Պրինց Աբդուլ-Մէջիդ, սուլթան Աբդուլ-Ազիզի
կերպրող որդին, հետեւաբար սուլթան-Համիդի

հրեղբոր որդին ուղարկել էր իր հաւատարմի
ծառաներից մէկին Պէրա՝ Փրանսիական լրագիր-
ներ առնելու համար: Կայսերական ընտանիքին
պատկանող բոլոր պրինցները խիստ հակօրու-
թեան տակ են գտնվում: Ոչ ոք չէ կարող մշա-
նել նրանց պալատը կամ այնտեղից դուրս գալ,
մինչև որ չը լրտեսվեն կամ մինչև անգամ հարց
ու փորձի չենթարկվեն: Աբդուլ-Մէջիդի ծառա-
յին ևս սկսեցին հետամուտ լինել լրտեսները, և
երբ նրանք տեսան, որ ծառան մտաւ մի գրա-
վաճառանոց՝ եւրօպական լրագիրներ առնելու
համար, իսկոյն ձերբակալեցին և տարան Գալա-
թա-Սերալ: Անցաւ մէկ օր, անցաւ երկու օր և
ծառան չէր երեւում: Պրինցը կարծեց, թէ մի
գլխաղբութիւն է պատահել իր ծառայի հետ, և
հրամայեց, որ տեղեկանան օտարկանութեան
մէջ: Այն ժամանակ միայն նա իմացաւ, որ իր
ծառան հասած է կենտրոնական բանտի մէջ:
Զայրացած, պրինցը նստել գրեց սուլթանին,
որպէս զի բաց թողնեն իր ծառային, իրաւացի
կերպով նկատելով, թէ ինչ իրաւունքով են իր
ծառային բանտարկել: «Եթէ դուք չէք կամե-
նում,—գրում է պրինցը իր նամակում,—որ եւ-
րօպական լրագիրներ կարդան, արգելեցէք
նրանց մուտքը կայսրութեան մէջ. բայց քանի
որ նրանք ազատ կերպով ստացվում են, տարօ-
րինակ կը լինէր ինձ միայն, որպէս իշխանի,
զրկել այդ իրաւունքից: Մինչև այսօր Աբդուլ-
Մէջիդը ոչ լրագիրներն ստացաւ և ոչ էլ ծա-
ռան»:

Փրանսիական լրագիրներին Կ. Պոլսից գրում
են. «Արաբական Օրմանեան անցեալ օրը պատ-
րիարք ընտրվեց 47 ձայնով 62-ից: Նախընթաց
օրը աշխարհականների ընտրողական խորհրդի
կողմից կազմված հինգ թեկնածուներից ցանկում
Օրմանեան առաջին տեղն էր գրաւում: Նրանից
յետոյ գալիս էին՝ պատրիարքական «տեղապահ»
Բարթոլոմէոսը, Ռեֆայի նախկին առաջնորդ
Խորէն եպիսկոպոս Միսիթարեան, Իլմիդի արք-
եպիսկոպոս Ստեփանոս Գովակիսեան, և հայր
Մամբրէ Մարկոսեան, երեսուցամի վանքից: Օր-
մանեանի ընտրութիւնը մի ընդհանուր զարմանք
պատճառեց թէ հայերին և թէ պաշտօնական
չըջաների մէջ ոչ թէ նրա համար, որ նա պատ-
շաճաւոր ընտանակութիւնը չունի այսպիսի դեմ-
աւոր հանգամանքներում մի այդպիսի բարձր
պաշտօն գրաւելու համար, բայց այն պատճա-
ռով, որ մինչև այժմ ոչ ոք չէր մտածում նրա
մասին և ոչ ոք չէր կարծում, որ նա որ և է
ազդուութիւն կարող է ունենալ: Իսկապէս նրա
ընտրութիւնը մի յաղթութիւն է հայ հայրենա-
սէրների և կառավարութեան համար, որը չօգ-
տվեց իր veto-ի իրաւունքից՝ նրան ջնջելու
թեկնածուների ցուցակից: Մասնաւոր ու Օրմա-
նեան եպիսկոպոսի յարաբերութիւնը կառավա-
րութեան հետ միշտ լաւ է եղել և չէին կարող
վերագրել նրան թշնամական օր և է գործողու-
թիւն թիւրքաց կառավարութեան դէմ: Պատրի-
արքական ընտրելիների ցուցակի մէջ Օրմանեան
եպիսկոպոսը վերջին տեղն էր գրաւում: Ռեֆան,
այդ ցուցակը նախապէս պալատի քննութեան
ենթարկվելով, չէր կարող հաւանութիւն չը գտնել:
Մասնաւոր վիճաբանութեան առարկայ դարձան
Յովաննէս և Վահրամ եպիսկոպոսները, որոնք
չափ ըստ բարեկամ յայտարարվեցին Խալիլբեան
պատրիարքին: Մինչև անգամ Հմայեակ եպիսկո-
պոս Գիմարեան կասկածելի երևաց: Վերջա-
պէս Բ. Գուռը ցանկութիւն յայտնեց Բարդու-
ղիմէոսին չըբորք տեղից երկրորդ տեղը անց-
կացնել ցուցակի մէջ: Այդ ձեով կազմված ցու-
ցակը միայն հաւանութիւն գտաւ»:

Կ. Պոլսից «Ind. Belge» լրագրին հեռագրում
են. «Ասիական թիւրքայի արեւելեան նահանգնե-
րից ստացվող տեղեկութիւնները ցույց են տալիս,
որ այնտեղի հայ ազգաբնակչութեան մէջ սով է
տարածված: Հայերին ցույց տրվող օգնութիւնը
հաղիւ թէ կարողանայ թեկնածուներ հայերի թը-
շուտ դրութիւնը: Թէ որքան վատացել է հայե-
րի գրութիւնը երևում է, ի միջի այլոց, նրանից,
որ հայոց պատրիարքարանի եկամուտները կի-
սով չափ պակասել են»:

Հոռից հեռագրում են «Daily News» լրա-
գրին նոյեմբերի 26-ից հետեւեալը. «Վերական-
չըջաններում լուր է պտտում, որ նոյեմբերի
30-ին կայանալի Գաղանի խորհրդում Հոռի

պապը պէտք է ընտրվեան առաջարկի արեւե-
լեան խնդրը: «Messagero» լրագրի ասելով Կ.
Պոլսի իտալական դեսպան Պանդային արված են
եղել հրահանգներ՝ գործել չափազանց եռանդով,
նոյն իսկ սպառնալիքներ տալով Բ. Գրան, որ-
պէս զի նա վտանգնի բէֆօրմների մտքները:
Մի ուրիշ աղբիւրից իմացվում է, որ Պանդային
յանձնարարված էր գործել Եւրօպայի համերաշ-
խութեամբ, միանալով Անգլիայի վանքերին ա-
րեւելեան գործերում»:

Անգլիական «Daily News» լրագրի Կ. Պոլսի
թղթակիցը հեռագրում է նոյեմբերի 26-ից, որ
Դեսարեքերի չըջակացում տեղի ունեցան կո-
տորածներ, որոնց ժամանակ 500 հոգի սպանվե-
ցին: Մայրաքաղաքում չարունակվում են ձերբա-
կալութիւններ:

Յայտնի թիւրքասէր պրօֆեսոր Վամբէրի այս
օրերս Պէշաի Կաղային արդիւնաբերական ընկե-
րութեան մէջ մի ճառ արտասանեց, որի մէջ
աղայուցանում էր, թէ «ասիական քաղաքա-
կրթութիւնը» իրաւունք ունի գոյութիւն ունե-
նալու եւրօպական քաղաքակրթութեան կողքին:

Թիւրքը նոյնքան իրաւունք ունի եւրօպացուն
բարբարոս համարել, որպէս և եւրօպացին—
թիւրքին: Վամբէրի հաւատացնում է, որ մին-
չև վերածնութեան չըջանք ասիական կուլտու-
րան բարձր էր եւրօպական կուլտուրայից: Մի-
այն չնորհիւ անհատականութեան զարգացման և
սոցալական, եւրօպական քաղաքակրթութիւնը
առաջ գնաց ասիականից: Այնու ամենայնիւ,
ինքն Վամբէրի չէ հերքում, որ թիւրքեան կրի-
ստիական դրութեան մէջ է գտնվում: Նրա
կարծիքով ճգնաժամի պատճառները չորս են:
Նախ՝ թիւրքեան շատ է քաղաքել լատինա-
կան կուլտուրայի մէջ և չը կարողացաւ իր մա-
մանակին յարմարել արեւմտեան քաղաքակրթու-
թեան: Երկրորդ, երբեք չը կարողացան «թիւր-
քացնել» Բ. Գրան հպտակ ուրիշ ազգութիւն-
ները: Նրանք ստիպում էին քրիստոնեաներին
ընդունել Մահմադի կրօնը, բայց թողեցին նրանց
իրանց ազգութիւնը: Հանդէս եկաւ մահմադե-
ականութիւնը, բայց ոչ թիւրք ազգաբնա-
կութիւն: Օրինակ, պօմակները մահմադականու-
թիւն են դառնում, բայց խօսում են բոլորեւ-
րէն, բռնախնիքը—սերբերէն և այլն: Չորս
հարկւր տարի կարկանդակ օգնութիւններին
տիրապետելուց յետոյ այնտեղ 400,000-ից ա-
ւել թիւրքեր չը մնացին: Երրորդ՝ քաղաքական
բէժիմը խաղաղութիւն է թիւրքայի առաջադիմու-
թիւնը: Երբ մարդիկ իրանց բոլոր գործերում
յոյսը Աստուծու վրա են դնում, այն ժամանակ
իրանք ոչինչ չեն յինում: Չորրորդ՝ թիւրքաց
պտղաբեր երկիրները գրաւում են եւրօպական
պետութիւններին, որոնք արուեստական կերպով
պահպանում են ճգնաժամը: Վերջապանութեան
մէջ Վամբէրի ասում է, որ թիւրքերը ընդու-
նակ են իւրացնել արեւմտեան-եւրօպական քա-
ղաքակրթութիւնը, բայց դրա համար հնարաւո-
րութեան չափ երկար ժամանակ է հարկաւոր
նրանց: Արեւելք կը համաձայնվի Եւրօպայի բա-
ւական ժամանակավիշտ ստի նրան: Ահա թէ
ինչի մէջն է, Վամբէրի խօսքով, հարցը:

Անգլիական արտաքին գործերի մինիստրի
նախկին օգնական սըր Լյուկարդ Գրեյ արտասա-
նեց նորերս Լոնդոնի չափազանց կուլտուր մի
քաղաքական ճառ, որի մէջ այն միտքը յայտնեց,
թէ մեծ պետութիւնների վախադարձ փաստա-
թեան բացակայութիւնը և նախանձը, ինչպէս և
ընդհանուր եւրօպական պատերազմի երկրորդ
արդեւը են լինում մեծ պետութիւններին կա-
տարեալ համաձայնութիւն կայացնելու հայոց
հարցի մասին: Գրեյ կարծում է, որ Անգլիայի
կողմից Եւրօպայում թողնել մի նոր արեւելեան
հարց կը ստեղծի այն ժամանակ, երբ դեռ լուծ-
ված չէ միւս արեւելեան հարցը և կարգելի հա-
թել այն դժուարութիւնները, որոնք այժմ գո-
յութիւն ունեն Արեւելքում:

Միացեալ-Նահանգների ստատու-տէլիքտար Ու-
նէյ հարուած հասցրեց հայկական ագիտացիային
նրանով, որ հերքեց պատասօր Համլինի յայտա-
բարութիւնը այն մասին, թէ իբր ամերիկական
հպտաւանները Կ. Պոլսի խառ-գիւղ թաղում հա-
կաւոր պաշտպանութիւնը չեն գտել ամերիկա-
կան կառավարութիւնից՝ վերջին անկարգու-
թիւնների ժամանակ: Խառ-գիւղում անկարգու-

Ա.Ռ.Ա.Ջ.Ի.Ն. ՄԱՍՆԱԴՈՐ
ՀԻՄՆԱԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱԴԱՍԱՐԻԿԱՆԻ
(Կուկիա, Վորոնոգովի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամէն օր, բացի
կիրակի օրերէն:

Ա.Ռ.Ա.Ջ.Ի.Ն. ԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱԴԱՍԱՐԻԿԱՆԻ—11—12 ժ. վերաբու-
ժութեան, սրճիկի և վեներական հիւանդու-
թիւններ:

Գ. Գ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին
և նեարդային:

Կին-բժիշկ ԳՈՒՆԱՅԻՎԱ-ՐՈՒՆԵՆԿՈ—10—11
ժ. կանանց և երեխ.:

Ի. Ֆ. ՊՐՈՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ախտաբ. և
կոսմետ. քիմի. և կրթութի. հրեշտակութի.
և ուրբաթ:

Ա. Մ. ՓՈՒԿԻՆԵՎԱՆ—12—1 ժ. ներքին, երե-
խայից և նեարդային: հրեշտակութի. և
կոսմետ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵՎԱՆ—1—1 1/2 ժ. ներքին և երե-
խայից:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԸ՝

ՊՐՈՏԱՍԵՎԻՉ—5—6 ժ. երեք. հիւանդ. և շա-
բաթ:

Ա. Մ. ՓՈՒԿԻՆԵՎԱՆ—5—6 ժ. երկուշաբթի
շաբաթաբ. և ուրբաթ:

Ա. Գ. ԳՈՒՆԱՅԻՎԱ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի, մէլի և
սեռական օրգանների հ. ներքին և մարմնի:

Ա. Գ. ԳՈՒՆԱՅԻՎԱ քիմիական և խոշորացուցական
հետազոտութիւններ է անում մէլի, խիւս, ա-
րեան, կաթի և այլն:

Վճար 50 կ.: Համախորհրդի (կոնսիլիումի) և
օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերահսկումը:

Բժշկական ՆԱԴԱՍԱՐԻԿԱՆԻ



ԳԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ
ՐԻՍ-ԳՈՒՆԱՅԻՎԱՆԻ

(Տնային գործածութեան համար)

ՄԱՐԱՊԱՅԻՆ ՁԵՐ, ամառները պարզանքով,
կապուցներով և սեպերով համար: Նա պահպա-
նում է ամառները ճարճելուց և նպաստում է
նրանց կանխարգելման:

ԿԱՇՈՒԻ ՕՍԵՆՆԵՎԻՔ, կապուցներով և ամեն
տեսակ կաշի, պահպանում է նրան խնամախօսութիւնից
և բարձրագոյն, ինչպէս է նրան անվանաւորելի
և ձկան. այս օճանելիք անվանաւորելի է օր-
սորդական և ուրիշ կոշիկների, շաբաթների,
սանձերի, ձիւ սարքի, չմօզանների և ուրիշ կա-
շուէ առարկաների համար: Գինը՝ 75 կոպ:

ՔԱՐԱՊԱՅԻՆ ՍԱՊՈՆ (յառաջանալի սպիտակ կա-
շուց ինչպէս թամբերի համար): Գործ է անվանա-
ւորում անվանաւորելի ամեն տեսակ սպիտակ և դա-
մաշկան գոյների կաշի մաքրելու: Գինը՝ 1 ռ. 25 կոպ:

Ծախսում է զեղարարական և կաշեղէն ապ-
րանքների խնամախօսութեան:

Գլխավոր պահապան Բարձրագոյն հաստատում
զեղարարական սպորանքների կոմիտեան ընկերու-
թեան մէջ, Թիֆլիս և Բաքու:

(№ 22) 20—50

Մ Ի Վ Ե Ր Ժ Ո Ւ Հ Ի

որ երկար տարիներ վարժուելու պաշտօն է վա-
րել հայոց զարգացման, ցանկանում է ՄԱՍՆԱ-
ԴՈՐ ԳԱՍԵՐՈՒՆԵՐ ԹԻՖԼԻՍԻԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ
ընդունում: Յանկացողները պէտք է գիտեն հետևեալ
հարցէ՞լ: Թիֆլիս, Գոլովինսկի քոնսեկտ, մագա-
զին Լեոն Զիզովա. (№ 139) 2—5

ԴՈՎՏՈՐ ԱՍՎԱԴՈՒՐՈՎ

մշտապէս գտնվելով ՍՍՆ-ՐԵՍՈՒՄ (Խաղիս),
տաճարում է իւր ծառայութիւնը ներքին հի-
ւանդութիւն ունեցողներին, ընդունում է նաև
պանդուխտներ:

Հասցէ՝ ITALIA. San-Remo. № 19. Corso
Garibaldi. (№ 35) 4—12

Բ ժ շ կ ա պ և ա

Ե. Ի. ՖԱՆՆՅՈՒՆԻՍ

վերամիջնակարգ № 4, Գումայի հանդէպ:
ընդունում է կոկորդի, քիմի և ակնաբ. հիւան-
դութիւն ունեցողներին 5—7 ժամ երեկոյան:
(№ 127) 9—10

ԲՈՂԱՊԵՏ Բ. ՆԱԴԱՍԱՐԻԿԱՆԻ

փոխադրվել է նոր բնակարան՝ Միքայելեան
փողոց, բժիշկ վերաբուժանի տուն, № 101.
Հիւանդներին ընդունում է երեկոյան
6 1/2—7 1/2 ժամին: (№ 137) 4—10

ԳԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ
ՐԻՍ-ԳՈՒՆԱՅԻՎԱՆԻ

(Տնային կարիքների համար)

ՊՈՒՆՏՈՒՄ «ԿԱՅՅՈՒՆ»: Մի քանի բաժնի
ներդրում է հին, անհնար, խաղաղած կահկարա-
ւոր, պիանինո, բոյալներ, հայելի և ուրիշ
չըջանալիներ, արկղիկներ, տիկիներ և այլ յղկած
փայտեայ առարկաներ—չը դիմելով ատաղձա-
գործի կամ ողորկողի օգնութեանը: Գինը՝ 1 ռ.:

ՏՕԿԱՅԵՆ ԲԱՂԱՄ—միջոց ոտքի կոշտերից
(մօզոլներ), երկունքներից և կաշուէ այլ ուռնոցներ-
րից: «Տօկայեան բաղամբ» ատաղձացնում է
ոտի կոշտերը, երկունքները և այլն, ամենակարճ
ժամանակում. արմատներով ոչնչացնելով նրանց,
նա, սակայն, ցաւ չէ պատճառում: Գինը՝ 60 կոպ:
Ծախսում է զեղարարական խնամախօսութեան:
Գլխավոր պահապան Բարձրագոյն հաս-
տատում զեղարարական սպորանքների կոմ-
իտե. ընկերութեան մէջ, Թիֆլիս և Բաքու,
18—50 (22 №)

Մեծ Արժանաւորութեան

ՀՈՏԱԻՏ ԶՐԵՐ

«Պարսկական Եսասման»

Ծաղկահոտ Օ-դէ-կօլոն

«Պարսկական Եսասման»

Հոտաւէտ Զրբեր «Պարսկական Եսասման»

Սապոն «Պարսկական Եսասման»

Պօմադա «Պարսկական Եսասման»

Ընկերութիւն

ԲՐՈՅԱՐ ԵՒ ԸՆԿ.

Պրէյս-կուրանտը ձրի:

(ամ. 15,30) (№ 73) 4—9

ԲՈՂԱՊԵՏ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆՑ

Մօսկովայի կայսերական համալսարանի ման-
կաբուժական կլինիկայի նախկին օրդինատոր,
ընդունում է միայն հիւանդ երեխաներին ամեն
օր, ժամի 11 1/2—1 քաղաքի օրերը: Զրբեր:

Հասցէ՝ Ստարո-Խնատիտուտսկայա, տ. № 13.
№ 103 (յր.) 27—40

ՐԵՐԻ ԳԻՇԵՐ՝

Առանձին արժանաւորութեան փոշի միջոց
ների ղէմ

անհմանելի մասնագիտութիւն

Բ. ԿԵՐԵՐ ԵՒ ԸՆԿ. ՄՈՍԿՎԱՅԻՆ

ընկերութեան ֆարմակայի

ՎԱՅԱՌՈՒՄԸ

ամեն տեղ,

բոլոր փոքր և

շատե նշանաւոր

տոնավայրերին

մօտ:

(№ 106) 8—15

Վաճառվում են հետևեալ

Մ Ե Մ Ա Գ Ի Բ Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ը

ՎԵՐԱՊԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ 20 կ.

ԻՋՄԻՐԼԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԻ 50 "

ԲԱՅՅԻՆ 40 "

ԳԱՄԱՌ-ԲԱՌԻՊԱՅ 40 "

ՊԵՏՐՈՒ ԱՂԱՄԵՆԻ (սակաւ) 60 "

Բնութեան եւ նկարչութեան պատկերներ:
Գումարով ցանկացողներին զինում կը լինի:
Գինը՝ ԹԻՖԼԻՍ, Տարկու Տոգոմոյան, ՎՅ
րեք. «Արքայ» (№ 137) 2—5

«ԱՐՈՐԻ» ՊԱՏԿԱՐԱՐԱՐԱՆՍԻ ՍԵՂԱՆԻ

«ՕՐԱՅՈՅՑ» 1897 թ.

Գեղարարական սկզբներում «Արոր» տպարանի
հրատարակութեամբ լոյս կը տեսնի սեղանի
պատկերազարդ օրացույց:

Գինը 1 ռ. ճանապարհածախսով:
Ընդունվում են յայտարարութիւններ օրացու-
ցի մէջ տպագրելու, չափաւոր գներով:

Գինը՝ Բաքու, տպարան «Արոր»:
(№ 126) 4—5

ՍԱՏԵՆԻ ՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ԿՕՆՍԻՍՏՈՐԻԱՅԻ Հայոց վրաստանի և
իմերէթի նշանակեալ է աճուրդի 4-ն զեկտեմբերի տարւոյս, ի 12 ժամու աւուր
ԱՌԱՆՑ ԿՐԿՆԱՅԻՎԻ վաճառար է վարձու գեղարարական ա. Աստուածածին եկեղեցւոյ
նորաշէնի օր ի վիճակ-ըեալ անուանեալ փողոցի գեղարարական գինեկաճառութեան և
այլն, ուստի ցանկացողը կարեն զինել ի կոնսիստորիայս ի նշանակեալ պահուն հաւ-
ղերձ զրաւականք:

Անգամ կոնսիստորիայի Գարբիէլ քահանայ Տէր-Գարբիէլեանց
(№ 140) 1—2

ԻՆՏԵՆՏԻՆԵՐ ԵԱՐԱԼՈՎԻ ԵՒ ԱԼԻՍԱՆՈՎԻ

ՁՈՒԿՈՒՆԵ՛—ՁՈՒԼԱՐԱՆԻ ԵՒ ՄԵՆԱՆԻԿԱՎԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ վարչութիւնը Թիֆլիսում պատիւ
ունի յայտնել ի գիտութիւն հասարակութեան, որ ներկայ տարւոյ նոյեմբերի 15-ից գործարա-
նում արդիւնաբերութեան մի նոր ձևով է մտքոված, այն է՝

ՁԱՆԳԱԿՆԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Ամեն տեսակ զանգակների ձուլում, փորձերից սկսած մինչև ամենամեծերը, կատարում են
Ռուսաստանից այդ նպատակով հրաւիրված փորձված վարպետները, ամենալաւ նիւթերից, որ
հնարաւորութիւն է տալիս գործարանին կատարելագոյն երաշխաւորել գործուածքի զերազանց-
յատկութիւնը: Բոլոր պատուէրները, թէ նոր զանգակներ ձուլելու և թէ վնասվածները կարկա-
տելու համար, կատարվում են ճշգրտութեամբ և չափաւոր գներով:

Պատուէրներով խնդրում են զինել ՎՅ КОНТОРУ ЧУГУННО-ЛИТЕЙНОГО, МЕХАНИЧЕСКОГО И КОЛО-
КОЛЬНОГО ЗАВОДОВЪ ИНЖЕНЕРОВЪ ЯРАЛОВА И АЛИХАНОВА, ТИФЛИСЪ, АЛЕКСАНДРОВСКАЯ УЛ., СОБСТВЕН-
НЫЙ ДОМЪ, ВЪ БЛИЗИ ВОКЗАЛА. (№ 138) 2—3

ԱՌԱՆՑ ԿՐԿՆԱՅԻՎԻ ՈՏԻ ԵՒ ԺԵՆՏԵՐԻ
ԼԵՄԻՆԵԼԻ
Ս Ի Ֆ Օ Ն - Է Լ Ե Վ Ա Տ Օ Ր Ը
Բարձրացնում է ջուրը 35—70 և աւելի արշին
Ջ Ր Ե Լ Ո Ւ
Գաշտեր, այգիներ, պարտեզներ և այլն:
Ջ Ո Ւ Ր Է Տ Ա Լ Ի Ս
Գաղաքներին, կարուածներին, ամառանոցներին, գիւղերին:
Բ Ա Ր Ջ Ր Ա Յ Ն Ո Ւ Մ Է Ջ Ո Ւ Ր Ը
Ջրապարկները, սարերը և ամեն տեղ, ուր ջրի կարիք կը լինի:
(№ 136) 3—15

ՎԱՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԵՐԵՏԻ ՀԱՅՈՑ վիճակային կոնսիստորիայի ա-
տենի մէջ նշանակեալ է աճուրդ ներկայ տարւոյ զեկտեմբերի 11-ին, առանց կրկնաձր-
դի, կապաւոր ապու համար Ախալցխայի ա. Փրկիչ եկեղեցւոյ պատկանեալ գիւղերը՝ Ա-
խալցալքի գաւառում:
2—3 (№ 139) Անգամ կոնսիստորիայի Գարբիէլ քահանայ Տէր-Գարբիէլեանց

ՆԱՐԱՐՈՒՄ ԻՄԵՐԵՏԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Բացված է «ՆԱՐԱՐՈՒՄ» 1897 թիւ բաժանորդագրութիւնը: Հանդիսի երկու գրքերը, որ տարու-
նակելու է աւելի քան 150 ճօն նկար, գլխաւորապէս ճանաչատանի բնութիւնից և տեղե-
րից՝ ամենայն ճշգրտութեամբ կը հրատարակվեն ապրիլ և նոյեմբեր ամիսներին:

Բաժանորդագրին միւսում է նոյնը—երկու գրքի համար 3 ռուբլի: Արտասահման՝ 10 ֆրանկ
կամ 2 զոլլար: Մեր այս ձեռնարկութեան մասին աւելի մանրամասնութիւն գրուած է
«Մ. Կիւր» № 135 թ մէջ:

1895 տարեշրջանի II գլքը լոյս կը տեսնի փետրվարին:
Գինը կը տա անպահով հասցեով:
ՍԵՒԵՐԲՈՒՐԳ, Տիմոն Գուլամիրանց կամ ST. PETERSBOURG, Simeon Goulamirantz.
2—5 (№ 138) Սիմէոն Գուլամիրանց



Կեանքի ապահովագրութեան ՈՒՐԲԵՆ Ֆրանսիական ընկերութիւնը

ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ի ԴԵՊ ՄԱՀՎԱՆ, ՊՐԵՄԻԱՆԵՐԻ ՎՃԱՐՄԱՆ ԵՒ ՀԻՄՆԱԴՈՒՆԵՐ
ԿԱՄ ԱՇԽԱՏԱՆԻ ԱՆՈՒՄԻՆԱԿ ԼԻՆԵԼՈՒ ԴԵՊՈՒՄ ԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱԼՈՒՆ:

ՕՐԻՆԱԿ. 25 տարեկան անձը, որը այս տարիքով ապահովագրվել է 10.000 ռուբլով 25 տա-
րի պրէմիա վճարելու պայմանով, պէտք է իւրաքանչիւր տարի մօցնի 25 տարի շարունակ 370
ր. 20 կոպ: Պրէմիա վճարելու ընթացքում հիւանդութեան զեպքում, ապահովագրվողը ազատ-
վում է որոշ ժամանակում վճարելի գումարի մօցնելուց մինչև կատարելագոյն առողջանալը և այդ
գումարները յետոյ չեն պահանջվում: Իսկ ապահովագրվողի մահվան դեպքում այդ ժամանակվայ
ընթացքում 10.000 ռ. զրամագրվում անյապաղ վճարվում է:

Իսկ եթէ ապահովագրվողը 25 տարւոյ ժամանակամիջոցը անցկացնի, այն ժամանակ ընկե-
րութիւնը պարտաւոր է՝

- 1) տալ նրան ապահովագրված գումարի 50%, այսինքն 5.000 ռ. առձեռն:
- 2) թողնել նրա մօտ բացի դրանից 10.000 ռուբլու պօլիս մահվան դեպքում, որպէս կատա-
րելագոյն վճարված, և
- 3) թող տալ նրան ապահովագրված ընկերութեան իրաւունք ընկերութեան օգուտների մէջ, որը կը
տայ ապահովագրվողին իւրաքանչիւրամեայ կենսաթոշակ:

Անգրկվողներն և Անգրկատեան երկրի համար գրասենեակը գտնվում է Միքայելեան փողո-
ցի վրա, № 9, տուն Պոպով:

ԳՐԱՍԵՆԱԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ Բազմաթիւ Գերաւորվել է Տէր-Մաթէոս անց:

ՏԵՍՈՒՉ ԵՒԿՈՐԵՐ Գերաւորվել է Տէր-Մաթէոս անց:

Տեղեկութիւնները և բնութագրերը տալիս են ընկերութեան ագէնտները կայսրութեան բոլոր
քաղաքներում:
(ամս. 10,25) 11—16